

„Nové čtení“ Karla Čapka

Milan Pokorný (České Budějovice)

Agnieszka Janiec-Nyitrai: *V labyrintu možností. Dvanáct literárněvědných studií o próze Karla Čapka*. Budapest: ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék, Opera Slavica Budapestinensia, 2016. 200 s. ISBN 978-963-284-783-2.

Monografie *V labyrintu možností* je svědectvím dlouhodobého badatelského zájmu maďarské badatelky Agnieszky Janiec-Nyitrai o tvorbu Karla Čapka. S většinou publikovaných studií se odborná veřejnost mohla seznámit během posledních pěti let, pro účel této publikace byly doplněny a upraveny v celek s ucelenou strukturou.

Symptomatický pro autorčinu metodu je pojem „nové čtení“. Autorčino čtení známých Čapkových textů v nových souvislostech představuje pro českou literární vědu konkrétní

aktualizační impuls, jímž je pohled na Karla Čapka jako na autora, v jehož díle jsou silně přítomny prvky kontemplace, reflexe, spirituality – tedy hodnoty, jež byly dosud přiřazovány spíše Čapkovu bratrovi Josefovi. Autorka opírá tuto svou tezi o analýzy románů *Povětroň* a *Hordubal*, jakož i souborů raných drobnějších próz *Boží muka* a *Trapné povídky*. Tato analýza přináší cenné poznatky týkající se Čapkova studia intimních lidských prožitků v mezních situacích. Z hlediska probíhajících debat o předpokladech a hranicích evropské postmoderny stojí za pozornost úvaha o Karlu Čapkovi jako jednom z českých autorů, kteří v meziválečné literatuře otevírali okna světa postmoderny – autorčin úsudek se opírá o rozbor metafiktivních postupů (vypravěčských seberefektivních pasáží) v románu *Povětroň*, když nechává čtenáře nahlednout do „tajů tvořivosti a metod psaní“.

Nepopíratelnou předností autorčiny literárněhistorické orientace je schopnost posuzovat tvorbu Karla Čapka ve středoevropském kontextu – literárním i společenském. Srovnávali Čapkovy humoresky ze sbírky *Bajky a podpovídky* s žánrově totožnými prózami Frigyes Karinthy-

ho, vychází ze shodného generačního prožitku obou autorů. Jako hodnotové milníky jej charakterizuje prvotní úcta k racionalismu a obecně k řádu, znejistěná na samém prahu dospělosti trýznivým zhroucením všech jistot v kataklyzmatu světové války – a z toho plynoucí nikdy nekončící nacházení jedné pravdy mezi více pravdami, hledání mezí, nejen ontologických a gnoseologických, ale také žánrových. Zjednodušeně – intuitivní hledání ztraceného řádu věcí při vědomí marnosti, absurdity této snahy – odtud na jedné straně příklon k nejprostším věcem, na straně druhé ironizace, zpochybnění, parodické a hyperbolické prvky. Tedy filozofická východiska a umělecké postupy typické pro literaturu střední Evropy (nejen) první poloviny minulého století.

V cestopisné tvorbě tří středoevropských autorů – Karla Čapka, Sándora Máraie a Zbigniewa Herberta – pak autorka nachází shodné rysy v oscilaci mezi pojmy samota a cesta: obě je traktováno jako výsostně individualistický zážitek a v tvůrčí syntéze těchto pojmů se dostáváme k nezprostředkovanosti, autenticitě životního prožitku, možno říci k negaci pocitu odcizení, k tematizaci návratu k sobě – tedy opět výsostně středoevropské téma, reverzně pojednávané například autory pražské německé školy.

Osobně si velmi cením třetí části, věnované interdisciplinární komparatistické analýze Čapkových textů a jejich filmových adaptací, konkrétně se jedná o romány *Hordubal* a *Krakatit*. Exaktní metodou srovnávání literárního pretextu a jeho filmové adaptace dospívá autorka k závěru, že – řečeno s McLuhanem – „studnému“ médiu filmu se nedaří postihnout polyvalenční strukturu „kubistického“ zobrazení skutečnosti

(upozorňuji na autorčinu práci s principy typizace, schematizace, eliminace). Vzhledem k účasti autorky na projektu *Česká literatura a film*, který zaštiťuje Katedra středoevropských studií Univerzity Konstantína Filozofa v Nitře, se sluší připomenout zásluhu tohoto projektu na metodologickém i terminologickém zakotvení této důležité součásti interdisciplinární komparatistiky. Právě v tomto okruhu nachází autorka metodologické podněty k promýšlení vztahu mezi literaturou (vyprávěním) a filmem (zobrazením).

Schopnost ocitnout se na hraně mezi literaturou a filmem, literaturou českou a maďarskou či polskou, literární vědou a kulturologií, filozofií, historiografií pokládám za nejcennější zisk autorčiny práce. Tyto dispozice, jež dokázala zúročit odbornou přípravou, umožňují

nejen pohlédnout na tvorbu Karla Čapka v nových souvislostech, ale zároveň naznačují jeden z možných a dle mého názoru produktivních směrů humanitního bádání, spočívajících v dialogu souvisejících společenských vědních disciplín. V tomto metodologickém rámci je třeba chápat koncept aktualizace, zmíněný v úvodu knihy: aktuálnost zde vyplývá z aplikace zvolené metody, jež nasvěcuje polyvalenční strukturu z nových úhlů pohledu. Ostatně nikoli náhodou autorka v této souvislosti zmiňuje dvě jména české literární vědy – Slavomíra Wollmana a Miloše Zelenky, jež na odkazu klasika české slavistiky a komparatistiky vyzdvihuje mnohostranné, celostní chápání literatury jako systému stále se vyvíjejícího a skládajícího se z nekonečných odkazů a návazností.

PhDr. Milan Pokorný, Ph.D.

Katedra slovanských jazyků a literatur
Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita
Jeronýmova 10, 371 15 České Budějovice, Česká republika
milan.pokorny@rozhlas.cz